

УДК: 364

АКТИВІЗАЦІЯ ЧЛЕНІВ ГРОМАДИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Єнгалічева Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи, Черкаський національний університету імені Богдана Хмельницького.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6824-9548>

E-mail: ira2100@gmail.com

Анотація. Повномасштабне вторгнення Росії спричинило зростання кількості вразливих груп населення, зниження економічної ситуації та соціальної нерівності. В таких умовах активізація громади у вирішенні соціальних проблем є актуальною, оскільки члени громади відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості суспільства та подоланні викликів. У статті розкрито поняття «активізація громади», обґрунтовано види участі членів громади у життєдіяльності громади в умовах війни та представлено дієві способи активізації жителів до вирішення соціальних проблем.

Ключові слова: громада, активізація громади, соціальна мобілізація, соціальна робота, соціальні проблеми, пасивна участь, інформаційна участь, самоорганізація.

ACTIVATION OF COMMUNITY MEMBERS IN REGARDING SOCIAL PROBLEMS IN WAR CONDITIONS

Yengalycheva Iryna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Educational and Sociocultural Management and Social Work, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6824-9548>

E-mail: ira2100@gmail.com

Abstract. The full-scale invasion of Russia has led to an increase in the number of vulnerable groups, a decline in the economic situation and social inequality. In such conditions, community activation in solving social problems is relevant, since community members play a key role in ensuring the stability of society and overcoming challenges. Given the relevance of the topic, the purpose of the study is to substantiate the types of participation of community members in community life in wartime and outline possible ways to activate residents to solve social problems. The article reveals the concept of «community activation», substantiates the types of participation of community members in community life in wartime. The emphasis is on the following types of community involvement in solving urgent issues: passive participation, informational participation, functional (joint) participation, self-organization. In accordance with the types of participation of community members, effective ways of activating residents to solve social problems in martial law are presented, in particular: organizing trainings, seminars and information campaigns; creation of advisory councils, public hearings and online platforms; implementation of grant support programs, social initiative competitions and recognition of active citizens; creation of joint projects; ensuring the accessibility of resource centers, public spaces; use of modern digital technologies for communication, etc.

It is concluded that active participation of the community in solving social problems during the war not only helps to overcome current difficulties, but also contributes to the consolidation of society, increasing the level of social trust and forming a common vision for the restoration and development of the country.

Key words: community, community activation, social mobilization, social work, social problems, passive participation, information participation, self-organization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні, в умовах війни питання активізації громади щодо вирішення проблем громади набуває актуальності. Воєнні дії Росії на території України призвели до численних викликів у соціальній сфері, зокрема до збільшення кількості незахищених категорій населення (ВПО, малозабезпечених осіб, учасників бойових дій та їх сімей та ін.), погіршення економічної ситуації, зниження рівня й якості життя населення, зростання соціальної нерівності, перевантаження системи соціального захисту, зростання рівня безробіття, поширення психологічних проблем серед різних верств населення тощо. У таких умовах саме члени спільноти відіграють важливу роль у забезпеченні стійкості суспільства, соціальної згуртованості та вирішенні нагальних проблем. З огляду на це, постає необхідність дослідження активізації громади в умовах війни, що дозволяє не лише підвищити рівень соціальної відповідальності громадян, але й сприяти розвитку територіальних громад у вирішенні проблем громади та їх адаптації до нових викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу про необхідність активізації громади вказували науковці Т. Лозинська, Ю. Малько, А. Андрієнко, Т. Семігіна, Д. Лиховид, П. Петровський, А. Корнат, М. Грузд, Н. Ільченко та ін. Існують наукові дослідження, що стосуються активізації громади щодо надання соціальних послуг (М. Чумак), економічного потенціалу громади у вирішенні соціальних проблем (Д. Савчук, інноваційного розвитку (П. Нікіфоров, І. Бабух, В. Зайченко, Інна та Іван Томашук) та ін. У працях О. Глазова, О. Турія, Н. Махначової, А. Корнат та ін. порушуються питання участі державних та громадських організацій у активізації громади.

Проте мало дослідженими залишаються питання участі членів територіальної громади у розвитку громади в умовах війни, ефективних способів залучення громад до вирішення соціальних проблем, підвищення рівня громадянської активності тощо.

Враховуючи широкий спектр невирішених питань в цьому напрямі ставимо за **мету дослідження** обґрунтувати види участі членів громади у життєдіяльності громади в умовах війни та окреслити можливі способи активізації жителів до вирішення соціальних проблем. Для вирішення поставленої мети варто розглянути декілька **завдань**: проаналізувати зміст поняття «активізація громади» у наукових джерелах; визначити найбільш поширені види участі громадян у вирішенні соціальних проблем; запропонувати можливі способи активізації членів громади у вирішенні соціальних проблем в умовах військового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналізуючи наукові джерела (М. Примуш, Ю. Окуньовська [10], С. Алфьоров [2], І. Мельник [8], О. Безпалько, Т. Амельцева, Н. Мацевко [3] та ін.) відзначаємо різноманітність підходів до поняття «громади»: спільнота людей, об'єднаних спільним походженням, расовою приналежністю, соціальним статусом і місцем проживання, де функціонує ряд установ (з погляду соціології); населення, яке постійно проживає на території села, селища чи міста, що має статус самостійної адміністративно-територіальної одиниці (політико-правовий аспект); група людей, які налагоджують постійні взаємини для саморозвитку та покращення свого життя (соціально-педагогічний аспект) [3, с. 11].

Узагальнюючи твердження науковців, які зазначають, що громада це об'єднання громадян, які проживають на одній території, мають спільні інтереси щодо її розвитку та активно беруть участь у вирішенні питань [2, с. 48] робимо висновок, що всі члени громади є активними учасниками своєї громади, а отже і мають бути залучені до вирішення соціальних питань громади.

З огляду на це виникає необхідність розуміння змісту поняття «активізація громади», що дозволить окреслити можливі способи активізації членів громади у вирішенні соціальних проблем в умовах військового стану спираючись на види участі жителів у життєдіяльності своєї громади. Зазначимо, що необхідність активізувати членів громади для вирішення соціальних проблем зумовлено потребою в ефективному використанні наявних ресурсів громади для створення сприятливих умов життя, підвищення рівня громадської свідомості.

Відтак у наукових джерелах поняття активізація громади розглядається як «метод роботи і результат діяльності» [12, с. 71]]; «процес, спрямований на досягнення активності особистості» [1, с. 12]; «вмотивована активна участь окремих громадян у вирішенні місцевих проблем, що мають негативний соціальний вплив» [1, с. 12].

Привертає увагу дослідження Н. Махначової, яка використовує термін «соціальна мобілізація» як «активне залучення всіх верств населення до вирішення проблем місцевого значення», «об'єднання зусиль громади, яка активно долучається до безпосередньої участі у вирішенні власних проблем» [7]. По суті дане визначення є тотожним до досліджуваного нами поняття. Враховуючи зазначене вище, активізацію громади розуміємо як процес згуртування місцевих жителів навколо прийняття спільних рішень щодо усунення існуючих проблем громади, що в свою чергу сприяє формуванню їх свідомості та відповідальності. З урахуванням цього відзначаємо різну участь громадян у процесі прийняття рішень та розвитку громади.

Враховуючи наукові здобутки Н. Ільченко [6] виділяємо наступні види участі членів громади у вирішенні актуальних питань: пасивна участь, інформаційна участь, функціональна (спільна) участь, самоорганізація. Визначимо особливості кожного із видів та спробуємо окреслити дієві способи активізації членів громади у вирішенні соціальних проблем в умовах військового стану.

Відтак, *пасивна участь громади* у вирішенні соціальних питань означає мінімальну або обмежену взаємодію мешканців у процесі прийняття рішень. У такому випадку члени громади лише отримують інформацію про рішення, які вже ухвалені, і не беруть активної участі в них. Пасивна участь може проявлятися у вигляді ознайомлення з офіційними повідомленнями, читання звітів або відвідування інформаційних заходів. Причинами пасивної участі громади є низька обізнаність мешканців про можливості впливу на місцеві процеси, недовіра до влади, низький рівень мотивації брати участь у вирішенні питань або небажання долучатися до вирішення питань громади. У результаті пасивної участі можна прийняти рішення, які не завжди відповідають потребам громади, а також до зниження рівня згуртованості та відповідальності громадян за розвиток свого середовища.

Сьогодні в умовах війни важливою є *інформаційна участь членів громади в процесі вирішення проблем*, що проявляється у активній взаємодії громадян з місцевою владою, волонтерськими організаціями та іншими структурами. Така участь зводиться до поширення важливої інформації серед місцевих жителів, наприклад про безпекову проблему, гуманітарну допомогу, потреби військових і постраждалих та ін. За такої участі жителі беруть участь у вирішенні проблем через різні механізми, зокрема через соціальні мережі, месенджери, громадські ініціативи та засоби масової інформації.

В умовах воєнного часу громадяни активно залучаються до різних сфер життєдіяльності, спрямованих на подолання соціальних труднощів. Тому *функціональна участь членів громади* в процесі вирішення соціальних проблем сьогодні є досить необхідною. Одним із головних напрямків такої участі є волонтерська діяльність, коли люди організовують збір гуманітарної допомоги, доставку продуктів, ліків і більшості

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

речей для військових, переселенців та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Не менш важливим аспектом функціональної участі є допомога у забезпеченні життєво важливих послуг. У багатьох громадах волонтери та місцеві активісти підтримують роботу соціальних їдалень, пунктів обігріву, гуманітарних центрів та притулків для внутрішньо переміщених осіб. Окрім того актуальною соціальною проблемою сьогодні є надання психологічної підтримки населення. За таких умов фахівці та волонтери організовують консультації, групи взаємодопомоги, освітні заходи та тренінги для подолання стресу і негативних проявів зумовлених наслідками війни. Такі форми участі громади сприяють адаптації до нових умов, зниженні рівня соціальної напруги та відновленню емоційного благополуччя. Таким чином, функціональна участь громади є невід'ємною частиною соціальної стабільності в умовах війни. Вона забезпечує взаємодію між людьми, допомагає оперативно реагувати на виклики та створює умови для подальшого відновлення й підтримки суспільства.

Як зазначалося вище, в умовах війни громади стикаються з численними викликами, зокрема руйнуванням інфраструктури, гуманітарними кризами, масовими переміщеннями населення та нестачею ресурсів. За таких обставин держава не завжди може оперативно реагувати на всі проблеми, тому важливу роль відіграє *самоорганізація громадян*. Вона дозволяє ефективно вирішувати соціальні питання, мобілізувати ресурси та забезпечити підтримку тих, хто цього потребує. Основними проявами самоорганізації є волонтерська діяльність, відновлення та забезпечення функціонування місцевої інфраструктури, психологічна підтримка та соціальна адаптація. Таким чином, самоорганізація громади в умовах війни є ефективним механізмом подолання соціальних проблем та сприяє швидкій мобілізації ресурсів, підтриманню соціально вразливих груп, забезпеченню базових потреб та відновленню громадського життя. Завдяки ініціативності та взаємодопомозі громади не лише виживають у складних умовах, а й стають сильнішими, що є важливим для післявоєнного відновлення.

Враховуючи види участі членів громади у вирішенні соціальних проблем відзначаємо необхідність здійснення комплексного підходу до розвитку активності жителів громади. Для цього пропонуємо такі способи залучення членів громади: організація тренінгів, семінарів та інформаційних кампаній, що допоможуть жителям краще розуміти соціальні проблеми та шляхи їх вирішення; створення консультативних рад, громадських слухань та онлайн-платформ для збору пропозицій і зауважень від мешканців; підтримка ініціативних груп та громадських організацій, які готові долучатися до вирішення актуальних проблем громади; впровадження програм грантової підтримки, конкурсів соціальних ініціатив та відзначення активних громадян; створення спільних проєктів, які сприятимуть соціально-економічному розвитку громади; забезпечення доступності ресурсних центрів, публічних просторів для зустрічей та обговорень, а також використання сучасних цифрових технологій для комунікації. Переконавшись, що такі заходи сприятимуть активізації членів громади та формуванню відповідальності місцевих жителів за розвиток громади, що особливо важливо в умовах воєнного стану.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, активізація членів громади є необхідною умовою розвитку будь-якої громади, адже вона об'єднує мешканців для вирішення суспільних проблем, сприяючи усвідомленню активної відповідальності за життя громади в цілому. Активна участь громади у вирішенні соціальних проблем під час війни не лише допомагає подолати поточні труднощі, але й сприяє консолідації суспільства, підвищенню рівня соціальної довіри та формуванню спільного бачення щодо відновлення та розвитку країни.

Перспективними напрямками вбачаємо дослідження міжнародного досвіду активізації громад у кризових ситуаціях та механізмів залучення громадян до вирішення соціальних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авельцева Т.П., Калініна А.В., Зимівець Н.В. Механізми формування та впровадження місцевої соціальної політики. К. 2013. 264 с.
2. Алфьоров С.В. Територіальна громада: поняття, ознаки, проблеми функціонування в Україні. *Вісник університету банківської справи Національного Банку України*. 2013. № 1(16). С. 47–50.
3. Безпалько О.В., Авельцева Т.П., Мацевко Н.В. Технології активізації громади: *методичний посібник*. К., 2006. 90 с.
4. Боярський О.О. Види територіальних громад в яких функціонує людина - член громади. *Соціальний калейдоскоп*. 2020. Том 1. Випуск 4. С.18–27.
5. Глазов О. Громадські інститути як рушії активізації співробітництва територіальних громад. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. Том 310. № 5(1). С. 153–157.
6. Ільченко Н. В. Концепція участі та методи залучення населення до розвитку територіальної громади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=156>.
7. Махначова Н.М. Соціальна мобілізація та ресурсний потенціал громади. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5175>.
8. Мельник І.П. Особливості професійної діяльності соціального працівника з внутрішньо переміщеними сім'ями в умовах територіальної громади. *Вісник Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2019. С. 129–136.
9. Планування розвитку територіальних громад: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко, Асоціація міст України. Київ. ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.
10. Примуш М.В., Окуньовська Ю.В. Громада як основний елемент місцевого самоврядування. *Політичне життя*. 2022. №3. С. 33–37.
11. Савчук Д. М. Механізми активізації економічного потенціалу громади як інструмент вирішення проблем соціального розвитку. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 113–118.
12. Семігіна Т. В., Лиховид Д.О. Колективне наснаження і самоорганізація територіальної громади. *Наукові записки. Том 175. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. С. 70–74.

REFERENCES

1. Aveltseva T.P., Kalinina A.V., Zymivets N.V. Mekhanizmy formuvannia ta vprovadzhennia mistsevoi sotsialnoi polityky. K. 2013. 264 s.
2. Alforov S.V. Terytorialna hromada: poniattia, oznaky, problemy funktsionuvannia v Ukraini. Visnyk universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho Banku Ukrainy. 2013. № 1(16). S. 47–50.
3. Bezpalko O.V., Aveltseva T.P., Matsevko N.V. Tekhnolohii aktyvizatsii hromady: metodychnyi posibnyk. K., 2006. 90 s.
4. Boiarskyi O.O. Vydy terytorialnykh hromad v yakykh funktsionuie liudyna - chlen hromady. Sotsialnyi kaleidoskop. 2020. Tom 1. Vypusk 4. S.18–27.
5. Hlazon O. Hromadski instytuty yak rushii aktyvizatsii spivrobitnytstva terytorialnykh hromad. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky. 2022. Tom 310. № 5(1). S. 153–157.
6. Ilchenko N. V. Kontseptsii uchasti ta metody zaluchennia naseleennia do rozvytku terytorialnoi hromady. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2010. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=156>.

7. Makhnachova N.M. Sotsialna mobilizatsiia ta resursnyi potentsial hromady. Efektyvna ekonomika. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5175>.
8. Melnyk I.P. Osoblyvosti profesiinoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka z vnutrishno peremishchenymy sim'iamy v umovakh terytorialnoi hromady. Visnyk Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im.M.P.Drahomanova. Seriia 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. 2019. S. 129–136.
9. Planuvannia rozvytku terytorialnykh hromad. Navchalnyi posibnyk dlia posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia / H. Vasylchenko, I. Parasiuk, N. Yeremenko, Asotsiatsiia mist Ukrainy. K. TOV «PIDPRYIEMSTVO «VI EN EI», 2015. 256 s.
10. Prymush M.V., Okunovska Yu.V. Hromada yak osnovnyi element mistsevoho samovriaduvannia. Politychne zhyttia. 2022. №3. S. 33–37.
11. Savchuk D. M. Mekhanizmy aktyvizatsii ekonomichnoho potentsialu hromady yak instrument vyrishennia problem sotsialnoho rozvytku. Ekonomika ta derzhava. 2018. № 2. S. 113–118.
12. Semyhina T. V., Lykhovyd D.O. Kolektyvne nasnazhennia i samoorhanizatsiia terytorialnoi hromady. Naukovi zapysky. Tom 175. Pedahohichni, psykhologichni nauky ta sotsialna robota. 2015. S. 70–74.